

Byggekunst i mur+betong

10 PUNKTER FOR EN NY ARKITEKTUR

av Aina Dahle

Murarkitektur

Blåmandag – tro, håp og kjærlighet

Av sv.ark. MNAL Einar Dahle

Blåmandag. – Vi vet hva det betyr. Vi vet hva det kommer av. Vi vet at vi ønsket det annerledes. Men. – Vet vi hvorfor vi skal gjøre det annerledes. Neste gang. Eller kaster vi oss ut i neste runde, like ansvarsløse og fanget i «festens vanvittige rus»? Jeg tenker ikke bare på den økonomiske og oppdragsmessige blåmandag vi opplever i disse dager. Det går over, det endrer seg, det kan bare bli bedre. Nei. Jeg tenker faktisk mer på det byggede resultat av disse «festligheter». Det blir nemlig stående. Og det går vanskelig over. Blir ikke lett å fraskrive seg, men vil stå som monumenter over en tid som ble styrt av markedskrefter og motetrender, jappehyl og drammen om hurtig (og kortvarig) profit.

Det verste er at vi er mange som er klar over dette. Og som nå ønsker en troverdig, enklere arkitektur som gir håp for den almennelige manns lommebok og som kan øse av kilder av kjærlighet til det å skape og det å bygge. Arkitektur er egentlig en konstruksjonssak. Og som det må arkitekturen tas alvorlig. Lek med overfladiske former vil for de fleste arkitekter ende opp i rent diletanteri. Festen er over, blåmandagen er her, og vi ser resultatene av en sort diletanteri. Svære takflater, valmer og kvalmer, karnapper og arker, kramskrams og pastisj. Ikke bare ferdighusfirmaene, men arkitekter er i høyeste grad ansvarlig for denne blåmandagsopplevelsen vi her beskriver.

Så etterlyser vi noe nytt, noe banebrytende, fremtidsrettet. Hvorfor? Fordi her ligger en ny fest og venter? Det skader ikke å snuse litt på fenomenene, det nye, men vi skal være varsomme med å kaste oss over nye overfladiske former.

Det skader ikke nettopp på en blåmandag å se seg tilbake, lenger enn til festen i går.

Murarkitektur tar i dag frem to arkitekter som på forskjellige måter og til forskjellige tider har bygget og gitt til sin samtid og ettertid bygg av god kvalitet, tuftet på tro, håp og kjærlighet.

Foto: Einar Dahle

MUR 1/09 25

Den kaleidoskopiske og kommenterende byggekunstpaltten er signert Aina Dahle, professor ved AHO, Arkitektur- og designhøgskolen i Oslo. Hun er også kjent som Einar Dahle og har i en 20-årsperiode skrevet 80 arkitekturpalter i MUR, er diplomarkitekt

fra ETH-Zürich, har egen praksis i Oslo, har vært gjesteprofessor ved RWTH-Aachen, reiser mye og gjerne, maler akvareller og tenker og snakker fritt og høyt; noe blir det aforismer av.

For 20 år siden, i MUR 1–1989, skrev jeg om blåmandag i denne spalten (se faksimile). Dessverre har budskapet gyldighet også i dag. Det er mye unødvendig ståk, her og leven, kanskje mer på fjellet enn ellers. Velstandsvortene der er større, bruken av torv enorm. Denne gangen har vi ikke hørt jappe-hyl, heller ikke sett høy sigarføring, men like mye selvsikkert skryt og børsskrål, bonus, opsjoner og tegningsretter, oppgiring og troen på stadig vekst som om trærne denne gangen skulle klare det de aldri før har klart. Blåmandager

bør lære oss noe. Mulighetene for arkitekter er enorm og byggebransjen må bare tørre å bli ledet av unge, friske krefter.

Unge forbilder

De omtalte arkitektene var Sigurd Lewerentz (1885–1975) og Sir Edwin Lutyens (1869–1944). Lutyens jobbet både i England og i India. Det var han som lærte den rike mannen hva han skulle si til sin sønn som så gjerne ville bli en god arkitekt: 'Fortell ham at vann renner nedover'.

Sigurd Lewerentz: St. Petri kirke, Klippan, 1963. Foto: AD

Lewerentz hadde flere karrierer, flere faser. I 1920-årene, etter å ha tegnet de fantastiske kirkegårdene og kapellene, flyttet han fra Stockholm til Eskilstuna og begynte fabrikasjon av hengsler og beslag, dører og vinduer i metall. Han tegnet dem, produserte dem og var omreisende selger!

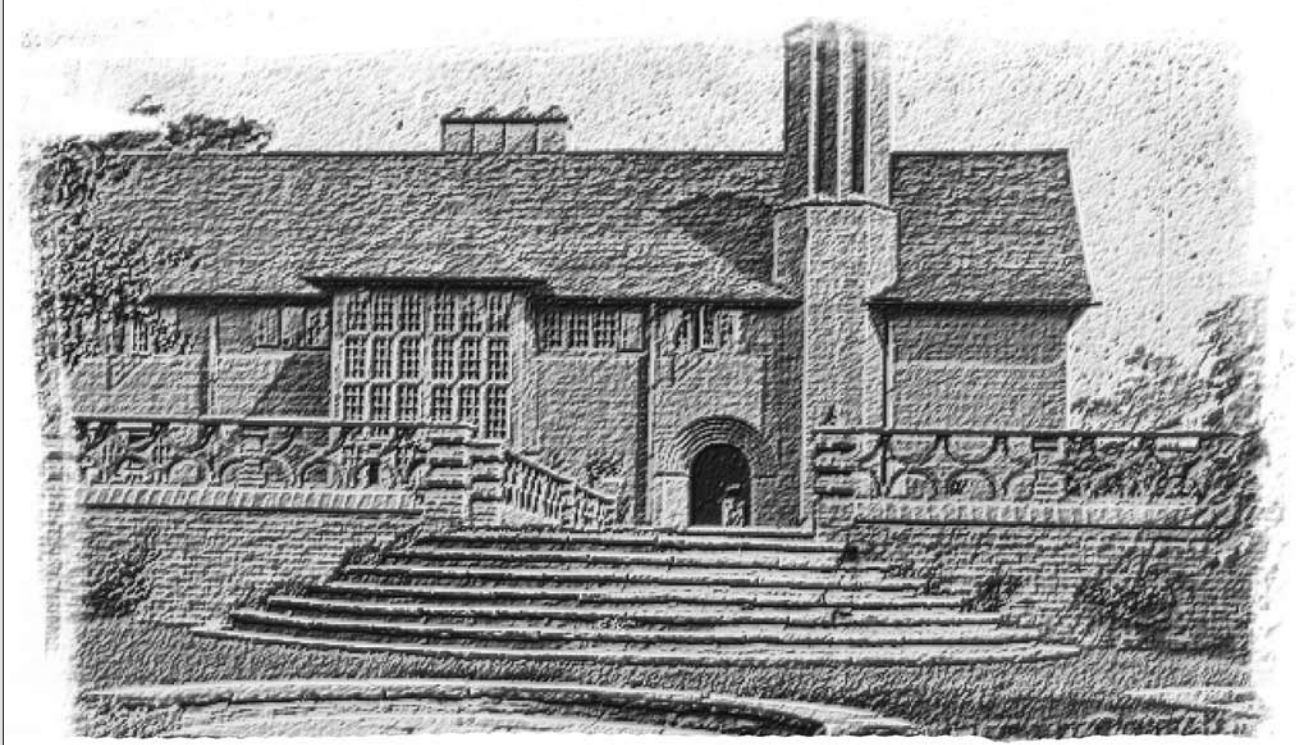
De var begge aktive under jobbetid, to verdenskriger og diverse børskrakk og i 1929 da børskrakket tok hele verden inn i de 'harde tretti-åra'. Begge arbeidet side om side med de unge fremadstormende. 1930-årene var en periode i norsk arkitektur som var preget av lite penger, men mye vilje, vilje til det gode liv og ny arkitektur, og unge, radikale sosialister ledet an.

Neste gang arkitektene møtte jobbtørke var under siste krig. Men fra freden gikk det bare en vei: oppover, en kontinuerlig samfunnsbygging, helt til oljekrisen kom i 1974. Selv drivverdige oljefunn i Nordsjøen hjalp ikke lille Norge. Det første tilbakeslaget etter krigen var et faktum, og mange nyutdannede gikk ledige lenge. De færreste fra mitt store diplomkull i Sveits jobbet som arkitekter de første årene. Min generasjon hadde ikke lært å produsere sin egen jobb, sin egen stilling, var vant til å bli gitt arbeid i et gjennomregulert velferdssamfunn. Etterkrigs generasjonen hadde lært om unge Josefs tydninger av Faraos drømmer, men hadde ikke lært av dem: Og det var det ingen unge som forsto.

7 gode, 7 dårlige år

Det var ingen unge som forsto sammenhengen. At forutsetningen for velstand var vekst. At det egentlige radikale ville vært tiltak og ja-holdning, ikke protester og nei. Man prediket null-vekst og fikk minusvekst da krisen kom. Hele staben på kontoret der jeg var ansatt, ble sagt opp i 1974.

Arkitekter i min generasjon har gjennomlevd tre nedturer hittil. Det vi opplever i dag er den fjerde. Altså stemmer det med et snitt på syv gode og syv dårlige år. Ingen politikere eller nasjonalbanksjefer har klart å kutte toppene og bunnene i sinuskurven. Trøsten må være at det går over.

I mellomtiden går det an å foreta seg noe. Riktignok erkjenner jeg at min far, matematikklæreren, hadde rett når han i kjærlig omsorg proklamerte at arkitektyrket var konjunkturutsatt. Men for en som ville bli arkitekt hjalp ingen advarsler, selv om både realfagstudiet og teologien ble forsøkt før beslutningen ble tatt. Jeg ville leve usikkert og fornøyd uaktet Josef. Kanskje jeg til og med hadde et kall?

1987–1994

George Orwells 1984 skremte vannet av de fleste. Da 1984 forløp uten tap av frihet var folk lettet, og vi forsto ikke at jappetiden var over oss før det var for sent og børsen stupte i 1987. Noen trodde at krisen skulle gå over like fort som sist, og enten lånte arbeidsgivere penger eller hentet oppspart kapital for ikke å måtte si opp og miste dyktige medarbeidere. Det ble dyrt, og arkitekter kan jo ikke produsere for lager.

Men det var nettopp det vi gjorde på mitt kontor. Og da det lysnet, hadde Oslo kommune bestemt seg for å bygge ishockeyhallen vi hadde bygget på spekk. Riktignok ble en ribbet utgave av sorten bygget, borte var diafragmavegger i tegl og bærende murverk og kraftig tømmervegg mot en fotballbane.

Y2K

Frykten for datatrøbbel rundt årtusenskiftet, tapet av fremtidstro og dot-com-selskapenes dype krise gjorde på nytt verden usikker. Vanskelighetene gikk så fort over at de fleste har glemt dem. Men det kunne gått riktig ille, like ille som ved forrige årtusenskifte, da intet ble gjort og intet ble bygget på 30 år i Vesten; på slutten av 900-tallet var man sikre på at tusenårsriket var til ende og verden skulle gå under (noen må ha glemt at «For Herren er én dag som tusen år og tusen år som én dag»).

Arbeid for alle

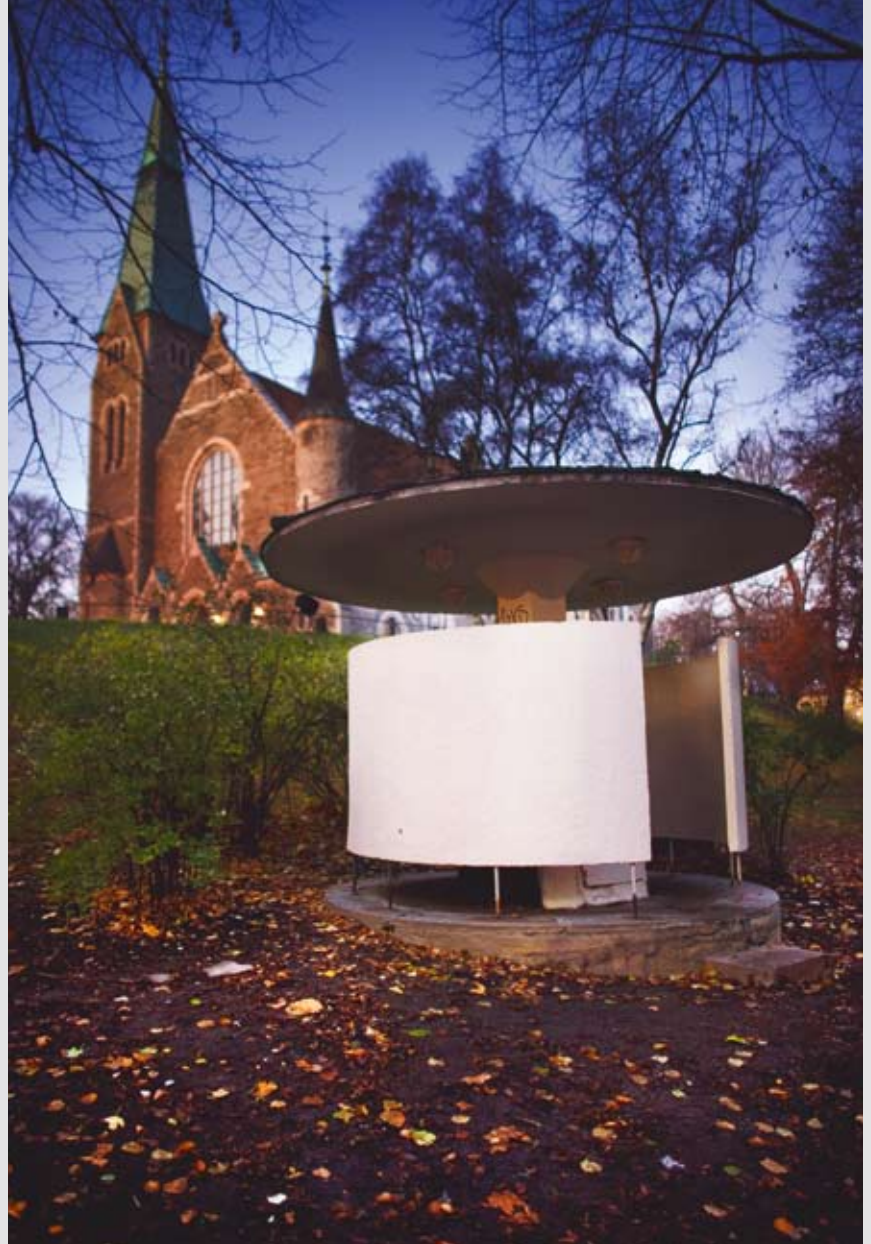
Og så er vi allerede godt inne i 2009. Finanskrisen bagatelliserer alle andre kriser fordi den som den finansielle økonomien ikke er kosmisk, men bare (og dog) global. Selv Norges finansminister klarer ikke å holde to tanker, to prinsipper, to verdisyn i hodet på én gang. Selvsagt ikke. Enten vil du tjene Gud eller mammon. Arbeid for alle betinger vekst, betinger flom av penger, og fordrer egentlig inflasjon, men den har vi sluppet pga alle de billige produksjonslandene som har gitt oss det vi trenger pluss litt til.

Men nå er situasjonen som den er, og uansett hvor lenge det vil vare denne gangen; unge arkitekter har mange muligheter. Her følger noen tips.

10 punkter for en ny arkitektur:

- 1 Gjør som Knut Knutsen da han som nybakt far fikk sparken midt i 1930-årene. Han lette opp byggeklare tomter og tegnet ut et prosjekt. Så gikk han rundt til samtlige entreprenører i hovedstaden til han fikk napp: En entreprenør kjøpte tomt og tegninger og realiserte prosjektet i egen regi. Det holder med én som tenner på ideen. Grunnlaget for en blomstrende praksis var lagt.
- 2 Gjør som Svein Hatløy oppfordret unge arkitekter på begynnelsen av nitti-årene: Bygg ditt eget hus, med dine egne hender. Først tegner du, så bygger du. Kanskje selger du også. Snart er det for få boliger på markedet!
- 3 Gjør som de nytdannede arkitekten gjorde forrige gang: Gå på alle offentlige kontorer, kommuner, fylkeskommuner. Få det offentlige til å opprett nye arbeidefelt, nye stillinger. Bruk fantasien, finn opp nye arbeidsoppgaver. Husk: arkitekten er som poteten.
- 4 Søk på alle saksbehandlerjobber i kommunene. Det er 430 kommuner i landet, og de færreste har arkitekter blant sine ansatte. Flytt ut i distriktene.

*Pissoaret i Stensparken i Oslo,
arkitekt Harald Aars, 1937
Foto: Bo Mathisen*

- 5 Arkitektutdannelsen kan brukes til alt. Livet har faser, og du har landets høyeste allmennutdannelse. Bruk den.
- 6 Gjør som Frank Lloyd Wright, når du skal bygge ditt første hus: reis langt bort. Jeg dro til Afrika.
- 7 Pass på at regjeringens krisepakke går til prosjekter tegnet av kvalifiserte arkitekter. Nå er det er fare på ferde: Mange kommuner kommer til å lappe på gamal dritt uten å ha analysert situasjonen eller gjennomført en planlegging av tiltakene. Sjansen for at arbeid utføres forgjeves og at arkitektur blir ødelagt er overhengende.
- 8 Delta i alle konkurranser. Levér ditt forslag selv om du ikke er prekvalifisert eller invitert. Husk: svensken som tegnet Stortingsbygningen leverte sitt forslag ett år for sent!
- 9 Skynd deg langsomt. Ikke kast deg på kjappe motetrender, men tenk nytt og originalt, og husk at «vannet renner nedover».
- 10 Stig ned fra din høye hest. Ta byggere, konsulenter, entreprenører på alvor og la dem være med i utviklingen av dine ideer, drømmer, visjoner. Spør, spør, spør!

Istid – gjennomtrekk i åpne pissoarer

Det er lenge til neste istid. Og da mener jeg istid, ikke bare ubehagelige tilstander. Den forrige har jo ikke helt sluppet taket. Det smelter fortsatt. Og i mellomtiden vil vi bygge og bo med tro på fremtiden.

Og hvorfor skulle man ikke oppfordres til å tro på fremtiden? Det er den eneste grunnen til at vi lever i dag. Og arkitekturen gjorde alltid en oppsving når tidene var trange. Skjørtene blir lengre og arkitekturen bedre. Et eksempel på det siste er pissoaret i Stensparken i Oslo. Etter år med mørke og illeluktende offentlige toaletter, kommer det en frisk og feiende flott betongkonstruksjon med paraply og svevende brystvern som dyrker gjennomtrekken og skoens synlige

tilstedeværelse på et trygt platå som viser hva eieren driver med.

Det fantastiske huset er nå fredet. Arkitekten Harald Aars (1975–1945) var ferdig utdannet året før det katastrofale boligkrakket i Oslo i 1899. Da sto alt stille lenge, og de nyutdannede hadde absolutt ingenting å gjøre. Men han ga seg ikke, åpnet eget kontor i 1904, vant etter hvert konkurransen om Lovisenberg kirke for Diakonissehuset i 1911, samme året som Piberviken småkirke for Kristiania Småkirkeforening stod ferdig.

Harald Aars tegnet også Fagerborg skole (1916), Vestre Frikirke (1920), Bislett bad (1920, sammen med L.H. Ree). I 1920 ble han ansatt som byarkitekt, en stilling han hadde frem til 1940.

Jørn Utzon: Can Lis, Porto Petro, Mallorca, 1972. Foto: AD

I tid og evighet

MUR+BETONG griper denne gangen litt tilbake i historien, første en liten Lewerentzkavalkade for å minne oss om teglsteinens udelelige skjønnhet også når man ikke bruker den modulært etter hensikten, men varierer stussfugenes bredde for å mure fra hjørne til hjørne uten dele en eneste stein. Så tar vi frem minnene om Lutyens, før Digerud og Dahle tar oss til California og til Louis Kahns Salk Institute i La Jolla. Men dette nummer, 1–2009, begynner med tre prosjekter av C.F. Møller, to i København, en i London.

Men først tre ord om Jørn Utzon som gikk ut av tiden 29. november i sitt 91 år. Han var æresdoktor (1995) på AHO, fikk Pritzkers Prize 2003 og fikk nøkkelen til Sydney 1998.

Utzon var prinsipiell, tilstede og fjern. Han benyttet enkle, kortreiste

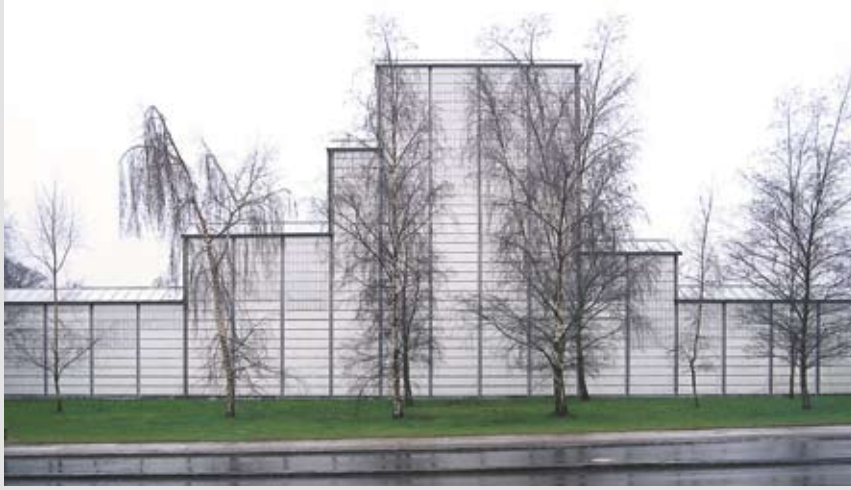
handelsvarer, strukturenes matematiske logikk, bygget platå og satte himmelen over. Heldigvis må vi ikke reise langt for å oppleve hans arkitektur. Den som bygger en båt, bør vite hvordan man seiler. Den som bygger et hus, bør vite hvordan man bor. Jørn Utzon visste begge deler. Og så var han glad i vakre kvinner som sin egen Lis, og han var en spøkefugl og likte å sende hilsener som: "Fra din gode venn Arne Korsmo".

«Vi sees i evigheten», sa Kjell Lund da vi tok farvel med norgesvennen Jørn Utzon en oktoberdag i 2002 etter at en gruppe norske arkitekter hadde besøkt ham og hans kone på Can Felize i fjellene.

Paradoksalt er det at evigheten vi venter på, allerede er her, og at huse- ne vi etterlater oss forblir i den samme evigheten, men uten oss. For Jørn Utzon var det ikke noe mysterium, for

selv da han var i tiden, ville han ikke besøke det huset som hadde gitt ham berømmelse i tiden og i evigheten.

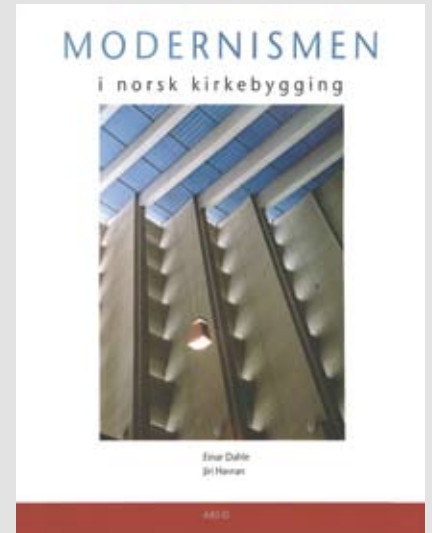
Dette magasinet, som vi håper skal overleve krisen griske menn har startet, kan dessverre ikke minnes alle som har gått foran. Men for meg er det rart å ha fullført en stor bok om norske kirker i Modernismens århundre, med Kirkelandet kirke på forsiden (i den ene utgaven) uten å få vist boken til Odd Kjeld Østbye. Kirkebyggeren ble 83 år gammel og etterlot seg mange vakre kirker og hus, noen i tre, men de fleste i mur og betong. Han tok unge studenter like mye på alvor som sine gamle kolleger. Gamlerektoren på AHO var like til det siste på arkitektskolen hver gang det var en utstilling. Han ville vite hva som foregikk med arkitekturen, men mest med menneskene.

Jørn Utzon: Bagsværd kirke, København, 1976. Foto: AD

Angelo Mangiarotti: Chiesa Mater Misericordiae, Baranzate, Milano, 1958

Faksimile fra boken *Modernismen i norsk kirkebygging*, Einar Dahle/Jiri Havran. Bildet viser Kirkelandet kirke, Kristiansund, ark. Odd Kjeld Østby. Foto: Jiri Havran

En med samme bankende hjerte for sine medmennesker, særlig dem med urbane vaner (og da må man syd for Alpene), men også alle dem med rett til å arbeide, rett til å bo, var plutselig ikke lenger blant oss: Han dør bare 74 år gammel, i avslappet ventemodus på sykehuset, foran en rutineoperasjon: Professor Tore Brantenberg, forfatter av en lang rekke betydningsfulle bøker, medredaktør av tidsskriftet *Byggekunst*, partner med kona og profesorkollega, Birgit Cold og profesorkollega Edvard Hiorthøy; tre trondheimsbaserte boligarkitekter med meritter i toppsjiktet innen norsk arkitektur.

Tore Brantenberg var den levende blant de levende, fikk gjort mye, men hadde også mye ugjort. Det var han som fortsatt kunne berette om Angelo Mangiarotti som han jobbet for i Italia, landet han elsket og kunne som få andre. Lykkelig er den som fikk følge ham på tur til Vivaldis verden og by.

Det var i denne byen – Venezia – at Sverre Fehn tegnet den nordiske paviljongen til den 11. arkitekturbiennalen i 1962 og udødeliggjorde seg selv og norsk arkitektur. At han 30 år senere konkurrerte med sitt gotikkpregede forslag til kinopaleet på Lido, æret byen med den elegante gotikken i dogepalasset, er beviset på at han mente alvor når han sa «Det er ved å bygge at man får fortiden i tale». Han bygget ikke kopier, men stemningsrom som godt kunne gripe til f.eks. gotikkens stringens. Han var unik. Han var en ener. Han var en inspirerende rektor som tok lett på det organisatoriske, men ikke på arkitekturen og studentene. Men han forsto aldri hvorfor han som professor ikke kunne få statlige oppdrag slik at han kunne bedrive aktiv forskning. Sverre Fehn ville ikke drive det han kalte «parasittforskning». Han ville bygge. Det var hans forskning.

Den mest prisbelønte norske arkitekt er også gått ut av tiden. Det er rart å tenke på at hans store forbilder og protagonister, Arne Korsmo (1900–1968) og Knut Knutsen (1903–1969) la ned tegneblyanten alt for 40 år siden og overlot scenen til de unge som visste å fylle tomrommet. Fehn kunne ha fortsatt å fylle dette rommet med konstruksjoner og poesi, bilder og mening, men helsen satte en stopper for det. 14 dager før han døde, mottok han sin siste pris: Grosserer Harald Sundts premie for i arkitektonisk henseende fremragende privatbygning på Oslo bys grunn, for perioden 2007–2008, for Gyldendalhuset (2007). Selv var han for svak til å ta i mot premien og applausen fra et fullsatt medlemsmøte i Oslo Arkitektforening. Han var på vei ut av tiden, de unge medarbeiderne representerte ham. Hans navn og hus forblir i tiden og foreløpig i evigheten.

Tilbygg til Darwin Centre, The Natural History Museum London, 2008

ARKITEKT: ARKITEKTFIRMAET C.F. MØLLER, KØBENHAVN

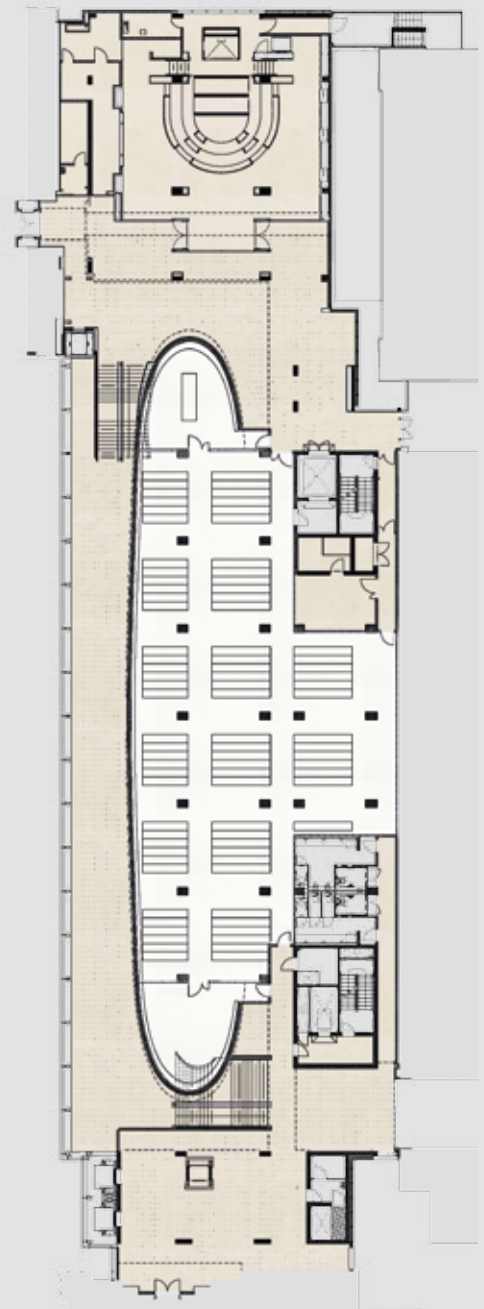
Charles Darwin (1809–1882) feires i år dobbelt. 12. februar er det 200 år siden han ble født, og for 150 år siden ble hans banebrytende verk *The Origin of Species* utgitt. Vitenskapsmannen med et helt annet oppdrag (å kartlegge havner og kystlinjen av Sør Amerika) samlet fra skuta *Beagle* på midten av 1830-årene mengder

av stoff som langsomt skulle ble en oppdagelse som fremdeles ikke er konkludert, men som skremte vannet av og opplyste Victoriatidens verden, realismens og naturalismens periode. Han beskrev de vakreste landskaper i blant annet i Chile og på Galapagos, en beskrivelse som er en arkitekt verdig.

The Darwin Center i London har fortsatt en mengde å forske på og man aner først i dag løsningen på mange av gåtene som har fulgt i kjølvannet av Darwins teorier. Og snart skal mer av dette vises til et bredt publikum i tilbygget til Natural History Museum. Åpningen skjer først i september 2009. So keep back!

Skallet, syv etasjer høyt og ca 60 meter langt, rommer samlinger som skal beskyttes mot dagslys og andre klimatiske påkjenninger. Selve skallet er 30 cm tykt og støpt i Shotcrete sprøytebetong på armeringsnett. Overflaten er en meget fin elfenbensfarget finpuss.

Darwin Center skal forholde seg til flere verneverdige bygninger som Alfred Waterhouse Museum og binder med Darwin Centers første fase nåtid sammen med fortid og fremtid.

Det nye huset er i seg selv en attraksjon med en enorm glassvegg mot gaten. Mellom denne og den spektakulære kokongikonen med sin myke dobbeltkrumme form, ligger publikumshallen med et dramatisk stort rom fylt med lys direkte og reflektert. Den store målestokken som kokongen representerer skal gi publikum en klar forståelse at det er inne i den de finner det de søker i dette museet.

Selve kokongen er på grunn av sin form umulig å fatte størrelsen på, like mye i horisontalt som vertikalt utstrekning. Skallet, ufattelige syv etasjer høyt og ca 60 meter langt, rommer samlinger som skal beskyttes mot dagslys og andre klimatiske påkjenninger. Her skal publikum oppleve et interaktive læringsrom som opphever skillet mellom den indre og den ytre verden, og hvor viteskapelig forskning pågår og er tilslørt på samme tid.

Selve skallet er 30 cm tykt og støpt i Shotcrete sprøytebetong på et nett av armering festet til gjennomgående stielrods. Overflaten er en meget fin elfenbensfarget finpuss (Armourcoat) på

isolasjon («bankepuss»). Kokongen er underdelt i bevegelsesfuger som ser ut som silkestråder spunnet over formen. Byggeteknisk konsulent, Arup, definerte den geometriske formen ved hjelp av matematiske ligninger.

Gulvet i publikumshallen er store heller av Portland kalkstein.

Arkitektfirmaet C.F. Møller vant førstepremien om denne museumsbygningen i en internasjonal arkitektkonkurranse etter en forutgående prekvalifikasjon.

Kilde: Informasjon fra arkitekten
Foto: Torben Eskerod, ©The National History Museum

Østerbrogate 105 København, 2006

ARKITEKT: ARKITEKTFIRMAET C.F. MØLLER, KØBENHAVN I SAMARBEID MED E. PIHL & SØN, COWI

Denne bygården utgjør en del av et lukket kvartal med bolighus fra ulike perioder og inneholder 55 utleieboli-ger over en første etasje planlagt for butikker og restauranter med direkte inngang fra fortau.

Østerbro ligger rett nord for sjø-ene som danner skillet mellom middelalderbyen og boligområdene som vokste frem på 1800-tallet, som et resultat av industrialisering og tilflytting. Området er et typisk middelklassestrøk med leiegårder på fem, seks etasjer, et typisk trekk

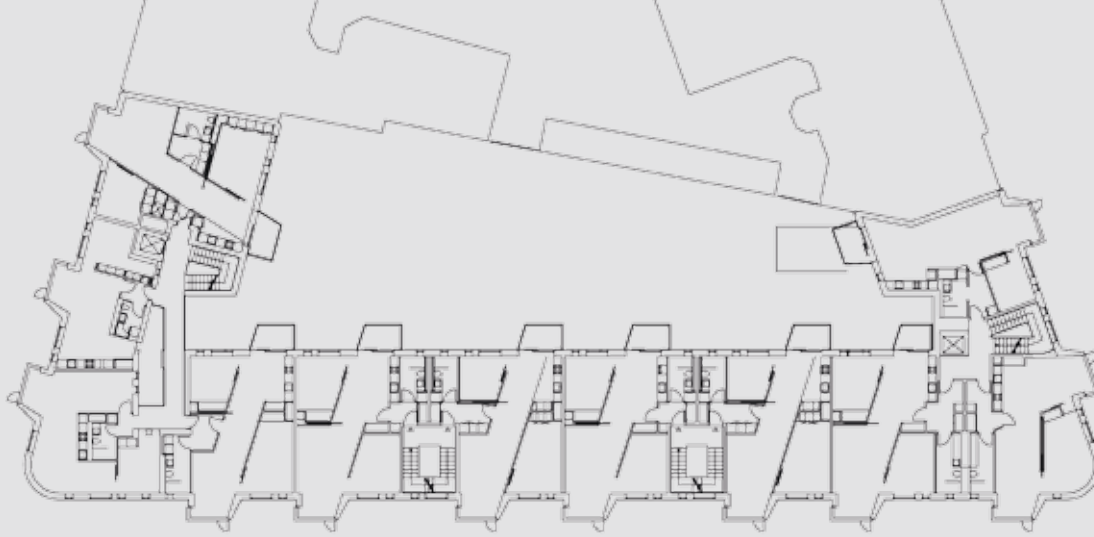
ved København. De fleste leiegår-dene var bygget tegl med avstemte sandstensdetaljer rundt vinduer og innganger, Vinduene lå oftest nesten i liv med ytre tegl og etterlot seg et nett inntrykk. På hjørnetomten lå en fleretasjes næringsbygg for en bilfor-handler. Bygningen ble ikke ansett som noe særlig å ta vare på og ble revet, slik at denne leiegården kunne reises av Nordea eiendom.

Nabohuset i ny-renessanse fra 1880-årene er tegnet av en av datidens beste arkitekter, Anton

Rosen (1859–1928) og kjennetegnes av elaborerte additive verandaer, karnapper, risalitter og tårn. Det nye huset svarer denne rikhet på en enkel og selvfølgelig måte i det ytre, med kun bruk av tegl, kobber og glass.

Man kan ikke helt forvente at leilig-hetenes planer til de grader svarer på karnappene vinkel, men det er jo absolutt det de gjør, og på en vellyk-ket måte. Karnappene selv følger en gjentagende, forskjøvet og speilvendt rytme, hver med en tett bakvegg og

Plan 2. etasje

Plan 1. etasje

et hjørnevindu hvor blikket kan følge den retningen nedover gateløpet. Her må man ile til å si at karnappets egentlige hensikt er jo å kunne se oppover og nedover gaten som i en åpen sekvens. Her er sekvensen styrt, men absolutt ikke dårlig fordi

den gir en retning utad og inn i rommet bak.

Teglen er her brukt som en ytterfrakk. Man kan spørre seg hvor arkitekten har valgt å trekke nederste del av frakken en halv stein inn. En slik fasadeartikulasjon tilhører det

kompakte murverk som for å være troverdig, krever et bærende ledd eller flere. Her «bæres» teglveggen av en glassvegg uten så mye som en antydning av overdekning, pilarer eller søyler. Det som bærer ligger på innsiden av glasset er fullt ut i stand

til å bære. Huset og fasaden får en sterkere fasthet jo høyere opp man kommer. «Teglkroppen» alene har en «sokkel» på én etasje, et midtparti med tre etasjer med karnappene, og en avsluttende attika med større masse fordi «middelalderens

fortifikasjoner» vises som volum. Det forsterkes gjennom den tilbaketrukne etasjes teglparapet samt det lukkede og avrundete hjørnet. En vellykket komposisjon og narrestykke.

Arkitektene sier at den usedvanlige enkle detaljeringen kom som et resul-

tat av det eksemplariske samarbeidet mellom byggherre og arkitekt.

Huset ble nominert til Mies van der Rohe-prisen 2007.

*Kilde: Informasjon fra arkitekten
Foto: Torben Eskerod*

Nordlyset boligkompleks

Amerika plass, Søndre Frihavnen

København, 2006

ARKITEKT: ARKITEKTFIRMAET C.F. MØLLER

Det presise, hvitpussede, velproportjonerte Nordlyset på seks etasjer utgjør et boligkvarter i en større byplan utarbeidet av den hollandske arkitekten Adriaan Geuze i arkitektkontoret WEST 8.

Byplanen inkluderer «danskebåtens» nye anløp og en rekke interessante nye byhus, kontorhuset Kobbærtårnet av Arkitema, Fyrtårnet av Lundgaard & Tranberg. Området inngår i en revitalisering av havneområdene nord for sentrum og har alle fordeler ved at det slutter seg sømløst til den allerede velfungerende Østerbro. Tog, Buss og S-bane sørger for gode offentlige kommunikasjoner, og man kommer raskt til Oslo. Området vil etter hvert utvikles med butikker og kafeer på gateplan. Under hele blokken er det en felles parkeringsgarasje.

I 1923 tegnet Kay Fisker (1893–1965) Hornbækhusene, et av de mest markante storgårdskvartalene i København. I sin oppbygging kunne hver leilighet avleses som de små hus med ett vindu på hver side av en «dør». «Døren» var hovedinngangen samt trappehusvinduene derover. Gårdsrommet formet av landskapsarkitekten C.Th. Sørensen (1893–1979) var en eneste stor gresslette omkranset av store trær, et luftig og åpen fellesrom til vederkvæelse for sjel og sinn, men bare for dem som bor der. C.F. Møller (1898–1988) og Kay Fisker var i mange år partnere etter at de i 1931 vant konkurransen om Århus universitet.

Arkitektene som driver Arkitektfirmaet C.F. Møller opplyser at de hadde Hornbækhusene som forbilde når Nordlyset ble tegnet. Kvartalet er min-

dre, men er helt og med et gårdsrom i midten. Dette er et gårdsrom man benytter for å komme til de enkelte leilighetene. Alle kan komme inn dit, og det er definitivt en prydgård, ikke en lekegård som i Hornbækhusene. Men en have til å se ned på fra leilighetene og passere med lyst og glede på vei inn.

Reguleringen forutsatte en regulært kvartal. Arkitektene har tvistet og vridd så mye på formen at «pinwheel»-planen nesten ikke er lesbar. Med en kontinuerlig innpakket fasade, er de fire delene ikke synlig utenfra. Har planen fått en «twist», har fasadene fått det samme; for hver loggia har et utstikkende farget glasspanel som løper fra glassveggen mot stuen. Den viktigste grunnen til bygningskroppens vridninger, er å gi nord- og sørfasaden bedre sol- og

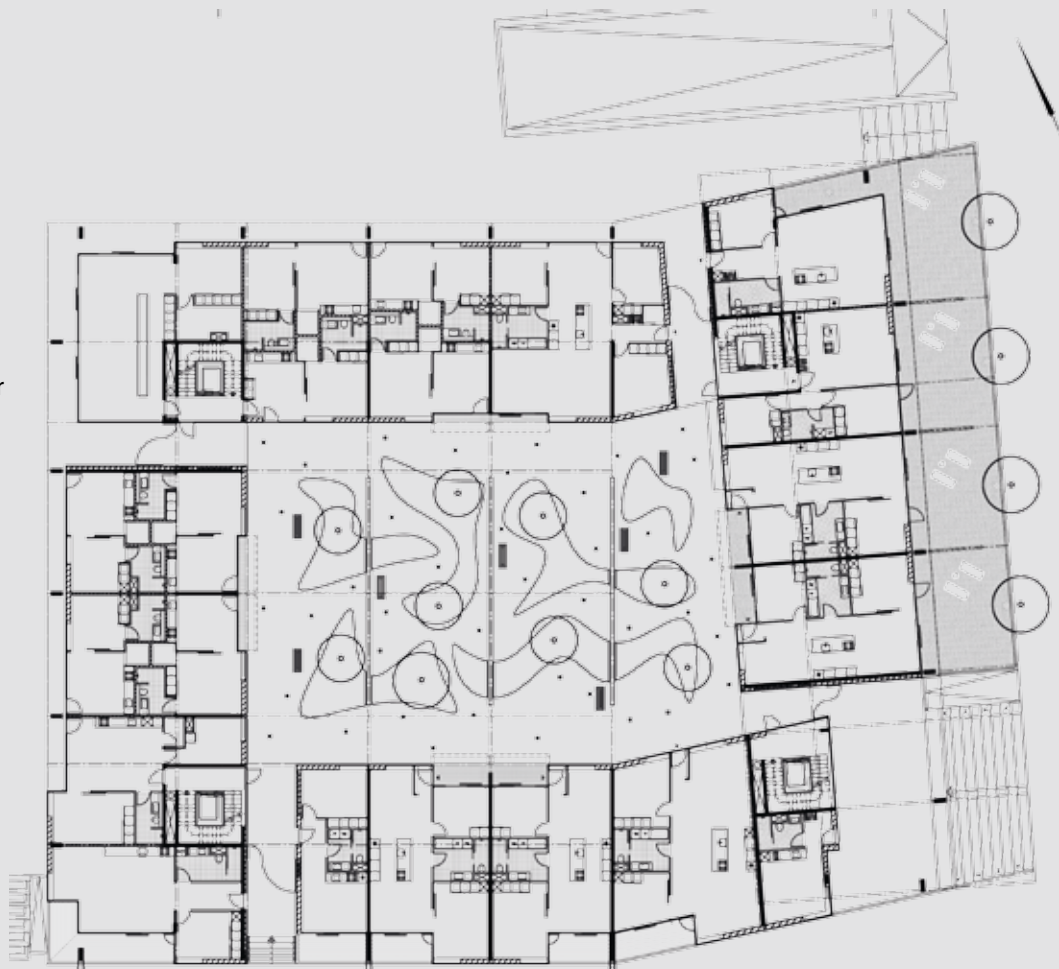

utsiktsforhold. Mot Dampfærgevej i øst avsluttes huset med en 7. etasje med tilhørende penthouseuterom.

Boligblokken inneholder 102 leiligheter mellom 70 m² og 150 m². Alle leilighetene er gjennomgående og har uterom som loggia på begge sider. Loggiaene er gravd ut av den hvite, presise bygningskroppen og henger sammen med stuevinduene slik at «utgravingen» på en måte virker større, samt at lysinnfallet i stuen maksimeres.

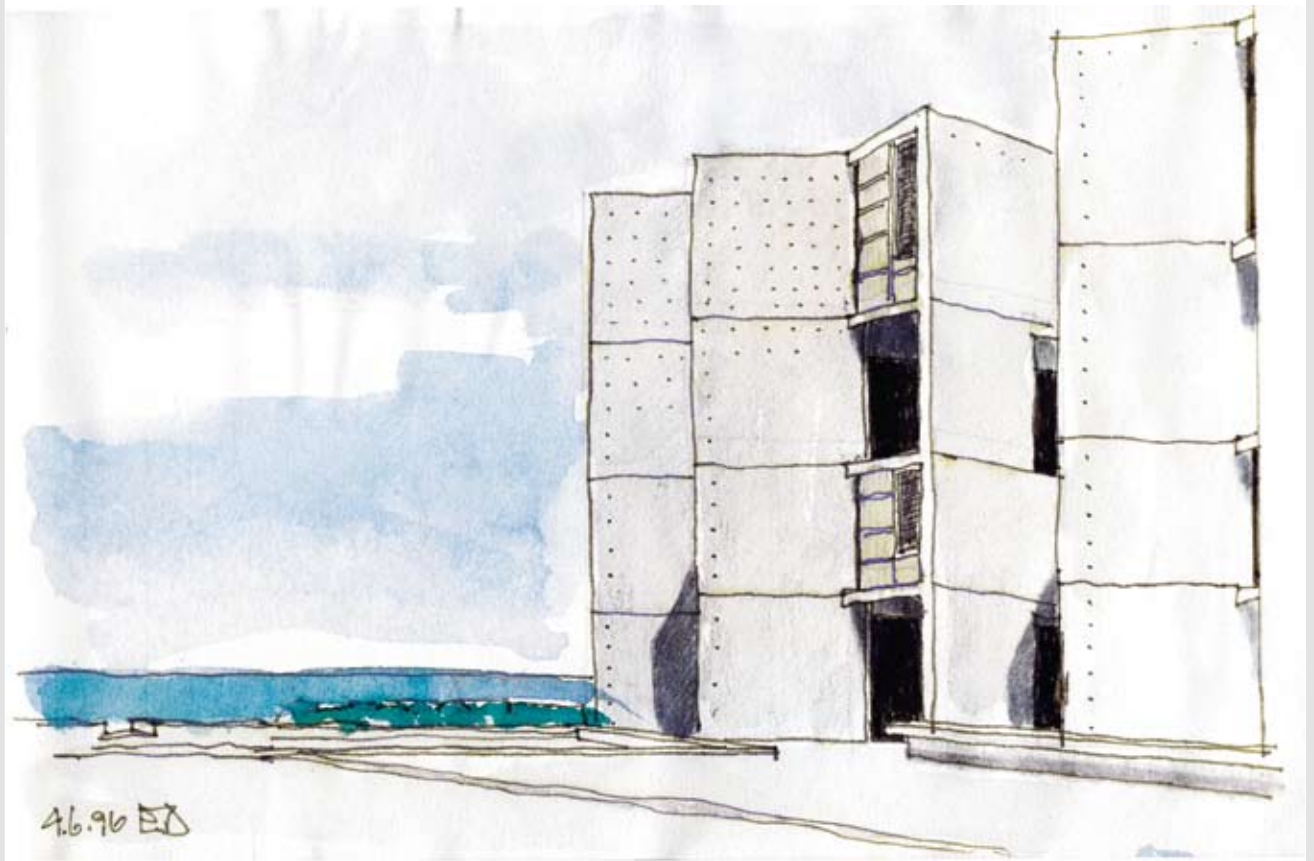
De utstikkende glasspanelene inngår i den kunstneriske utsmykningen som var en forutsetning i reguleringsplanen, en slags påtvunget «Gesamtkunst», vakkert utformet av kunstneren Ruth Campau og tilfører overflaten – fasaden – en eterisk transparens som liver opp den mer prosaiske «bankepussen» som er holdt presis på plass av nesten usynlige spor og beslag.

Legg merke til de forseggjorte detaljene som sikrer vannavløp og isolasjon. Betongkonstruksjonen er ikke på noe punkt synlig, men er der som en tro og beskjeden tjener.

Kilde: Studietur med studenter fra AHO, GK5ARK, høst 2008, arkitektens beskrivelse

Foto: Torben Eskerod og Jørgen True

Skisse: ED

Salk Institute La Jolla, CAL, 1965

ARKITEKT: LOUIS KAHN (1901–1974)

Jonas Salk (1914–1995) var fysikeren og biologen bak vaksinen som utryddet polio. Da han døde jobbet han på spreng med en vaksine mot AIDS. Mannen som ikke patenterte sine oppfinnelser og oppdagelser ("kan man ta patent på sola?"), hadde sett Kahns Richards Medical Centre i Philadelphia og engasjerte ham til å bygge et nytt laboratorium fra scratch i et åpent landskap. Laboratoriene i RMC var organisert med vertikal føring, store sjakter som tok unna avgasser og brukt luft. Her i La Jolla er laboratoriene som kanalene organisert horisontalt med fare for mye støv om man valgte åpne løsninger. Derfor er det mellom de tre etasjene en teknisk mellometasje med fast himling og gulv med høyde dimensjonert etter Vierendeel-fagverkets kapasitet.

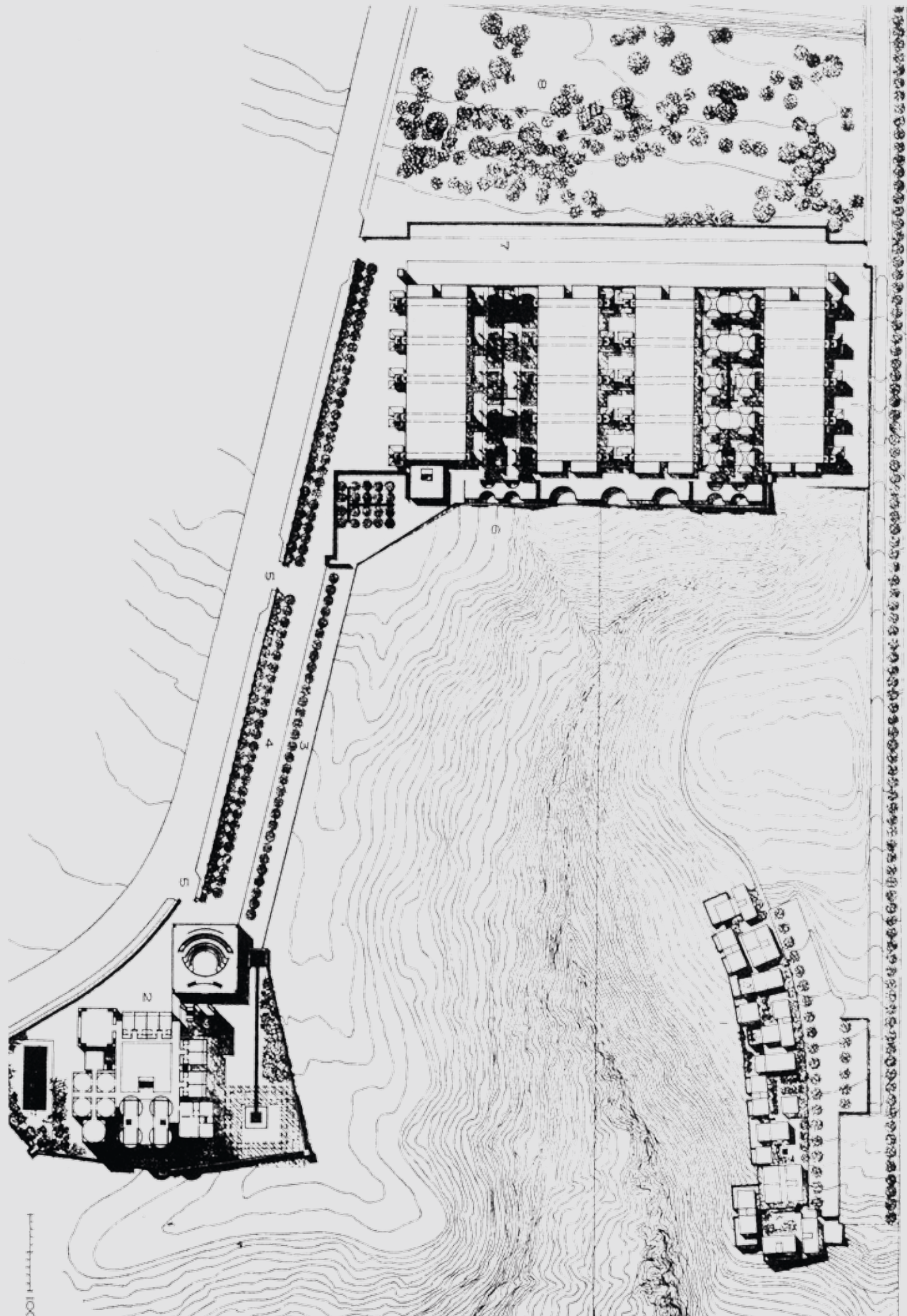
Kahn jobbet som alltid i en blanding av filosofisk distraksjon og konseps-

tuell leting med mange bindgater og omveier til usedvanlig skarpe arkitekturverk. Hans usikkerhet, hans mange frem og tilbake, også i sitt privatliv, slet ham i filler og brakte ham på konkurransens rand. Han kunne like før byggestart forandre prosjektene sine totalt, selvsagt uten tilleggshonorar. Også Salk Institute gjennomgikk rekken av undersøkelser og endringer. Opprinnelig skulle planen bestå av tre hoveddeler: konferanse, sovesaler og laboratorier. På situasjonsplanen er nord til venstre, de fire strengene på landsiden, mens konferanse og sovesaler ligger på hver side av ravin som strekker seg ut mot havet. Kun laboratoriene som to parallelle, presise strenger ble bygget. Det var planlagt å bygge to strenger til. På landsiden, der man i planen hadde satt av til fremtidige utvidelser, ble det oppført en bygning av tidligere

ansatte, er en blek avskygning av originalens kraft og intensitet.

Utviklingskissene inneholdt mengder av trær og vegetasjonsbelter i begge hovedretninger. Da de to strengene sto ferdig og mellomrommet skulle beplantes, sendte Kahn i sin fortvilelse brev (med flybillett t/r) til Luis Barragan (1902–1988) i Mexico City. Barragan hadde i lang tid jobbet med de vakre hageanleggene i boligområdet Jardins del Pedregal, og Kahn kunne ikke finne noen bedre til å fortelle ham hvilke planter, hvilke trær han skulle bruke. Han stolte ikke på noen landskapsarkitekt, ikke en gang Burle Max (1909–1994) i Brasil.

Luis Barragan kom, så og sa: Glem alt grønt og alle trær! Vannrennen, en horisontal fontene som ser ut til å ende i Stillehavets horisont, er alt denne plassen trenger. Ja, og så noen betongbenker.

Architectural I/OX

Salk Institute. Foto: AD

Det var alt. Så enkelt, så kraftfullt, så virkningsfullt og elegant. Svaret kan ikke alltid være så brutalt enkelt som her for trær gir skygge, trær holder på fuktighet og renses luft og binder CO₂.

Men Kahn hadde med sine arkader og rom laget nettopp disse skyggefulle, svale områdene som til og med på vindstille dager satte luften i bevegelse og ga lufting til studierommene i tårnene (med små blikk over plassen til havet der ute). Betongkonstruksjonen i all sin råhet og velde, hadde mottatt arkitektens filosofi med lys – ikke lys – lys – ikke lys – lys og ved det gitt de nødvendige bidrag til opplevelsen av stedet og komforten. På hver side av en smal elv, to bredder som begge er dekket med et teppe av betong.

Neste gang Kahn skulle gjøre noe tilsvarende enkelt, var i Bangladesh sin hovedstad Dhaka. Et enormt teppe av gress foran en sterk geometri som inneholder vannet og de overdekkede og beskyttede ute- og innerom.

Kilder:

Prof. Heinz Ronner (1968):

Dokumentation Arbeitsprozesse KAHN, Zürich, ETH A1

John W. Cook and Heinrich Klotz (1973): *Conversations with Architects*, Lund Humphries Publishers Limited, 12 Bedford Square London WC1

Luis Barragan: *Casa Egerström, San Cristobal, Mexico, 1968. Foto: AD*

